Ч. 13. Р. V.
Українське Видавництво
„ГАЙДАМАКИ"

ХЛОПИ В РАЮ
І
Оригінал.

Ціна 6 цн.

Ню Йорк, Н. Й. 1913.
Накладом „Гайдамаки".

Б. Г.

ХЛОПИ В РАЮ.

Зібрала ся громада на раду. Прибули й жандарми, щоби робити порядок. Гукнуло. Повалило ся на землю кільканацять хлопів, решта втікла — і вже по крику. Був порядок.

Гарненько, тихонько лежать собі на дорозі парібки, ані ворохнуть ся. Кождий має кругленьку дірочку від кулї, як належить ся, але не від авантури, а лише так після порядку витягнув ся.

А крізь ті дірочки душі повитягали

голови і розглядають ся здивовані.

— Ви бачили? — каже врешті душа того Грицька, що то все в корчмі верховодив. — Ви бачили? Пштикнуло і конець. Чоловік ані не подумав, що то так може бути відразу.

— Буде тобі конець, ая! — відповідає пара, видобуваюча ся з чола зизоокого Пантелеймона. — Без святої сповіди ми померли... Як тут станути перед вратами небесними?

— Ба! Якби то був чоловік знав!

— Говорили єґомость, щобись кождої хвилини був готов... Коли ти сам переслїпив, то чого инших учиш?

Від слова до слова — посварили ся душі. Було би і до бійки дійшло, але кулаки розвівались їм, наче той вітер. Що котрий хоче гукнути, то пястук поволеньки опадає, тратить форму і спливає по плечах другого.

В кінці погодились.

Ідуть купою до раю, а дурний Іван

на самім кінці. Ноги лишають ся йому в стерниску, бо душа то була тяжка, нездарна.

Вже смеркало ся,коли вийшли з земського воздуха. Сіли собі на хмарі,відпочали троха тай далї в дорогу. Летять, летять, питають ся звізд о дорогу, але ніодна певної ради не дає. Ся говорить: ,,Ідіть на ліво, далї просто"; друга: ,,Скрутїть на право, потім на ліво"; знов инша: ,,Не сходїть, хлопцї, з дороги, тільки все просто"...

Звичайно урядники. Кождий говорить, що йому слина до губи принесе, щоби йно позбутись.

Перестали питатись. Летять після власного розуму. Ну і на третю добу стають коло небесних воріть,

Пукають несміло...

— Хто там?

Ану, хто має бути! Є Грицько, Пантелеймон, Василь, Матей... Нікого не бракує. Навіть і дурний Іван пришкандибав.

Відсунула ся кляпка і велике світло бухнуло на зовні. Заглядають душі і аж потручують ся, роззявивши роти — так гарно.

Сидять собі при столиках ріжні графи і пани, сидять у гафтованих кафтанах, на раменах мають золоті крилця... Часом той і сей підірве ть ся, прилетить до иншого столика, поговорить з тим і з сим. Пють вино, військова музика грає. Жити, не вмирати! А кождий з тих панів має на грудях золотом вигафтоване назвиско, яке мав на землї. Одному було Бісмарк; другому Муравєв, третому Плеве, четвертому Столипін, пятому Сембратович. далї Марков, Яворський, Бадені і т. д. Пани і королї осібно, всї, анї одного не брак. Не дивота, церкви будували, служби божі все їм на землн ідуть.

Нарешті підійшов до віконця старець у звичайнім шляфроку, з ордерами всїх царів світа на грудях; а коли ангели почали йому салютувати, зміркували душі, що се святий Петро і почали чухра-

тись по лобах, бо не мали шапок, щоби поклонитись,

Толї той старэнький питаєсь:

— Паспорти є?

— Були — бреше як з нот Грицько, — тільки ми погубили.

Але святий Петро поглянув Грицькови в очи і відразу вичитав брехню.

— Чому то крутити! — каже, — Я тут уже маю рапорт від власти, даної з божого призначеня. Проч!

Зараз влетіли жандарі, такі самі, як не землї, лише з крильцями при раменах вхопили Грицькову душу за чуприну і винесли її.

Перестрашились инші, рішили говорити правду.

А святий Петро питає першого з краю

— Чэгось бажав від дочасного житя?

— Любови,

— А ти?

— Свободи,

— А ти?

— Правди.

— Ти?

— Іди.

А що котрий відізвесь, то укрилені жандарі як з під землї вирослі, волїчуть його до пекла.

Лишивсь тільки дурний Іван.

А коли прийшла черга на нього, він каже простодушно:

— Та я, небесний стороже, нічого не хотів, тільки спати. Я спав собі, коли вони вічували і кулька через помилку трафила мене.

Тодї отворились небесні ворота і дурний в парадї війшов до неба!

А св. Петро поклепав його по плечах і каже:

— Сей є нищий духом; такий повинен бути хлоп. Іди до офіцин, будеш мити панам начинє!

ОРИҐІНАЛ

В горах північно-західної Америки, в околици, до якої вибрали ся ми на лови — так розказував мені старий товариш — зовсім нам не вело ся. Один з між наших потовк ся, упавши в вимулений водою яр, і мусів покинути товариство, другий прострілив собі руку, а третий не знати яким способом відбив ся від товариства; ще й четверта трапила ся халепа, а іменно те, що звірини тут було мало.

Шукаючи товариша, ми зайшли в глубоку долину, якої високі збочи були порослі сосновим пралїсом, що недавно значно повигарував. Сподом долини протікав потічок, а дальше, на північ, на

кінци долини, виднїлось плесо озера; ще дальше нові збочи і лїси. Околиця була маєстатична, а бодай такою менї видавала ся. Я завсїгди смирно клоню ся перед могутними і великими творами рук природи — перед великаном, якого не страхаєш ся, але перед яким чуєш себе таким малим і нікчемним.

Побачивши озеро я з товаришом пустив ся до нього. Перейшовши вигорілу часть лїса, ми пустились вздовж оставшого ще лїса і... на велику втїху стрінули товариша. Він сміяв ся побачивши нас і на запити, де перебував, відповів:

— В царя гір, свобідного і величного сина природи; ось вам уся тайна.

— Досить жартів — говорив я; говори просто, а то ми немало тобою наклопотались.

— Яж кажу, що в царя гір, чоловіка-оригінала — сказав він і зачав собі з мене жартувати.

Слово оригінал має для мене завсїгда особливше значінє, як імя чогось не-

буденного, свіжого і інтересного. І я заставив товариша розказати менї все подрібно, радий в однїй хвили всього дізнати ся. Але він поки що сміяв ся, і очевидно, знаючи мою палку і пристрасну вдачу, плїв менї самі нїсенїтницї

— Тебе і сон не возьме ся, коли усього не дізнаєш ся — почав він дальше; та коли таким товаришом нагородив мене Господь, таки годі, Слухайтеж! Саме тоді, як ми розійшли ся коло Медвежої скали, я наче забув себе і йшов десь далеко, думаючи, що і ви тудиж пішли поперед мене. Аж отсе озеро, що бачите, заставило мене поважнїйше над собою застановити ся. Менї стало ясно, що я заблудив. Я звернув на право, видістати ся на висше місце, і переходячи попри скалу, запримітив, що тут є щось похоже на мешканє чоловіка; став я приглядати ся. В тім почув ся від озера тріск і шелест галузя і я обернувши ся побачив чоловіка, що підходив до мене...

Так розказував товариш ведучи нас за собою; за хвилю ми справді побачили щось похоже на будинок, який против великої скелї видав ся менї небільшим величезного улія. Стїни були поліплені землею, дах вкритий дернюками. Від полудня було досить велике вікно; комина не було видно.

— Отсе тойориґінал? запитав я.

— Еге!

— А можна менї на него подивитись?

— Чомуб нї. Чоловік він людяний; ну, а до того я тебе порекомендую. Ходїм!

Ми увійшли і застали, як господар дому забирав ся розкладати огонь в простенько зладженій печи. Товариш сказав хто ми є.

— Дуже рад, що зайшли до мене, але... як бачите— сказав господар дому — від негоди тут сховаєте ся, але вигоди не знайдете.

В мешканю я не побачив нічого особлившого. Від східної стіни стояв невеликий столик в роді аналоґіона, накритий, як на таку комнату, досить білим настільником, На столі лежала груба книга з грубими, чорними окладинками; в куті, коло печі стояли два горшки; на стіні висів довгий, старий плащ. Стіни були сяк так побілені, і взагалі в комнаті було досить ясно.

— Щож, ви отсе самі проживаєте? запитав я господаря.

— Сам... Як за ділом, то і самому вік перейде незамітно — відповів він.

— А чим ви тут занимаєте ся? запитав я дивуючи ся, щоби чоловік, літ може пятьдесяти міг тут сам робити.

— Дивуєтесь, що я роблю, так мовби не було на сьвіті що робити. Думаю над минувшим моім житєм, та годі передумати.

Мені майнула галка, чи не бачу перед собою злочинця що отямившись, і

лякаючись руки справедливости, усунув ся на самоту. Але анї з лиця, анї з тону бєсіди зовсїв не можнабуло таке заключати.

— А позвольте дізнати ся, що тілько думаєте. Певно важке було житє, повне трудів і пригодів, — сказав я — не знаючи сам, якої сподївати ся відповіди.

— Кажете, повне пригодів? Нї, пригодів не було жадних. Я думаю над таким житєм, як воно виглядає загалом над таким, яким живють усі люди. Знаю, вам видасть ся воно дивовижним і непонятним, але се велика задача. Думаю, як я жив з другими і як другі зомною жили, Невжеж так треба жити! Полишивши всї законнї власти і інституції — сама суспільність неволить і пригнїчує одиниці так, що годі рушити ся. Тебе поневолюють і ти других неволиш. Людий зовсїм нема, тілько пани і слуги, шпіони і доносчики. Як вирівнати житєві скривленя і супереч-

ности, без яких щастє людий немис= лиме — от що я думаю.

Я глянув на книгу. Мені здалось, що старець є певно пустинником, що покутує, та роздумує над житєвими гріхами, приписуючи собі, чого й небувало,

— Що се у вас за книга? запитав я.

— Се моє евангеліє.

— Еге. А чи довго ви служите ось тут Богу? запитав я впевнившись, що маю до діла з монахом-пустинником.

— Богу служу, кажете — сказав старий усьміхнувшись і глянувши пильно на мене. Якому Богу я маю служити? Ні, я не служу ніякому Богу та ще в той спосіб, як ви всї звикли служити.

Мені стало ніяково.

— Простіть — сказав я звиняючи ся — але побачивши євангеліє я думав...

— Знаю, знаю, се нічого. Ви мене не зрозуміли. Я говорив, що се моє євангеліє — не Христове.

— Ваше євангеліє?

— Так. Воно має бути предтечою Христового євангелія, а з приходом його моє євангеліє усуне ся.

Я подумав, чи чоловік той не є варіятом.

— Але-ж Христове євангеліє вже прийшло. Хибаж ви сього не знаєте?

— Прийшло, кажете? То хиба вже в отсїм місяци, як я на світї не бував. Справдї прийшло? — допитував ся він дивлячи ся менї пильно в очи.

— Вже майже дві тисячі лїт, як воно істнує, від часів Христа, хибаж ви того не знаєте?

Старий голосно засміяв ся.

— Себто ви хочете сказати, що воно вже так довго повинноб істнувати, та що вже так довго в людий вмовляють, що воно є, хоч його нема. **Чиж була би тілько кривд, тілько злодійства, убійства, загарбуваня чужого майна, неволеня одних другими, колиб воно було? Христос говорив прямо до серця, а воно**

в шафах бібліотек опинило ся. От що!

— Треба його толкувати і розширяти, сказав товариш, що прийшов зо мною.

— Еге, тобто вмовляти, що воно є, хоч його нема.

— Я вас не розумію і не понимаю, — сказав знов товариш.

— Дуже легко мене поняти. Зробіть щоби люди людий не кривдили, щоби любили один одного, бо цїлю евангелія не є лишень його проповідуванє, а тодї скажете, що Христове евангеліє є між людми.

— Так по вашову виходилоб, що треба в инший спосіб проповідувати евангеліє.

— Крайна хвиля се зділати. Еге! І місто товчи людям голови сим тим, треба би вже раз вказати людям на те зло, яке помимо евангелія так свобідно царює на світї. Час би і то крайний, аби люди перестали думати о сівбі, а подумати і о жниві. Дві тисячі літ сіяли сло=

ва Христа, а де овочі, де плоди? Чому не стати і не запитати ся, чому не росте посїяне? Чому не подивити ся, як вороґи йдуть за нами і ще в самім зароді нищать посїяне? А що світ не став гіршим, тона се є дуже проста причина: світ не може стати гіршим, Кождий нинї числить ся з силою фізичною, а не з якож там наукою.

— А всеж треба нам в щось вірити.

— Я вірю! Вірю що Христос учив і Його наука на марне пійшла; вірю що люди взявши в руки євангеліє любови, вчать людий ненавидїти, кривдити і мордувати других; вірю, що ми взявши в руки писане євангеліє і вимовивши слово „вірую" уважаємо себе такими, якими після євангалія бути повинні, а якими не єсьмо; вірю, що люди хотячи увільнити ся від закона житя, який звучить: „Працюй сам на своє удержанє" забирають плоди трудів своїх братів, послугуючи ся часто при тім є-

вангелієм; вірю, **що десятки тисяч людий гине на війнї**, а ще більше мучить ся в дома, а **проповідники євангелія ще й благословлятй йдучих убивати;** вірю, **що і нинї темноту захвалює ся як розум божий; ну, і якої ще віри можна від мене жадати?** Як віра моглаб через тьму отсьої віри до мене перебити ся? Чиж можна нараз вірити в одно і в друге? Я вас запевняю, що нїколи.

Чуючи все те, я зобачив, що передомною чоловік не якбудь думаючий,а може.. Та світ однаковою мірою міряє гірших і лїпших від себе. Одні для него за малі, другі за великі — все одно.

— Щож ви маєте в своїм євангелію? запитав я.

— А що... Списую всї ті перехрестя і суперечности, всї недоладности людських понять і вірованъ, рад показати всї хибні тверджения і вмовлюваня в себе небувалих річий; **хочу сказати, що ми маючи в руках Христову науку не єсьмо**

ліпші від тих, які євангелія не бачили. Коли люди зобачать все те лихо, яке роблять закриваючи ся євангелієм, тоді приймуть в серце науку Христа і тоді моє євангеліє буде непотрібне.

— А чомуж ви не живете між людьми — запитав я — там можнаб ще більше думати. Там бачите житє постоянно...

— Між людьми жити? — Тут старий голосно та гірко засміяв ся. — Таж се зовсім неможливе тоді булоб — думати. Вони далиб мені зараз якесь занятє, забралиб мені весь час, казалиб платити всякі податки і зробилиб з мене такісінького, як вони всі. Вони потягнулиб мене в той безпамятний вир, з якого, завдяки судьбі, я вирвав ся, і в якім інакше від других думати а тим більше робити не можна. Я нині наглядно виджу, чого мені треба, а вони вмовлялиб в мене, що мені треба чого иншого. Я бувби там невільник — служивби одним, а неволивби других. А щастє людий не на нерівности має осно-

вувати ся, але противно. Ось чому я між ними жити не можу.

— А яка іменно була причина. що ви покинули людий -- запитав я бачучи, що старий любить дуже богато балакати,

-- О, дуже простий случай, яких богато на світі, В місци де я жив і родив ся жив богатий богатий пан і убогий робітник, якого хата і кусень поля були посеред панського ліса. Та лакоме око пана не стерпіло(а пан був дуже учений) і загарбало отсю дрібку бідака і прилучило до свого великанського майна. Чоловік просив, падав на коліна, плакав (я сам бачив), но дарма. А се той сам пан, що побудував каплицю на роздорожу в Л,.. Отжеж чоловік той, вертаючи від пана не упросивши його, чи захорів з журби, чи як там, досить, що знайшли його замерзлого коло панської брами. А лишила ся жінка і пятеро дітий без хліба і даху над головою і без вітця-кормителя. І коли ударив похоронний звін сумно-п]о-

тяжно — нарід падав на коліна і молив ся, а навіть жінка померщого, хоч омліваючи, хрестилась зворушена побожним звуком. Но мені голос звона видав ся страшним голосом братньої крови; взиваючим до неба о пімсту; — голосом. перед яким не треба ні хрестити ся, ні молити ся. Голос звучить досі в моїх ухах і будить мене нераз зі сну серед ночи. Ось вам случай і він загнав мене в отсі гори.

Старий ще довго говорив, але мені хотіло ся скорше дізнати ся, що іменно криє ся в його евангелію, та як воно виглядає. Цікавість перейшла в нетерпеливість і я, не слухаючи, на чому старий скінчив, попросив мені його показати.

— Дуже охотно — сказав старий встаючи і подаючи мені книгу. Скажете людям що бачили, хоч я певний, що в них не буде часу вас послухати. Вони вічно заняті чим другим, тілько не змислом.

Читайте, читайте — говорив він видячи, що я тілько переглядаю.

Я зупинив ся на стороні, де було назначено „Голова X.” і читав:

„До святині прийшло пятьох людий: поганин, жид, католик, протестант і безконфесійний, щоби послухати правди тут голошеної. Проповідник був пророком живого слова і річ його цілющим бальсамом поплила в серця слухачів. Він отворив перед ними свою власну душу і вони глянули в ню, наче в зеркало і побачили самих себе такими, якими дійсно були. Вони пізнали правду. І вийшовши з святині сказали: „Отсе чоловік, в якому нема обмани. Ми повірилиб йому тайни, ми віддалиб на сховок свої скарби, він принимав би нас, як рівних, як братів, ми пізнали в нім чоловіка праведного, безпартійного, несамолюбного, всїх любячого, некористолюбивого, справедливого. І всї вони пішли за тим чоловіком. А де нинї подібний проповідник,

де нині подібна правда?

Дальше читав Голову XI.

Пятьох учеників сиділо на шкільній лазці в однім часї і учили ся одної науки. Учені професори викладали найновійші здобутки знаня, хотіли зробити їх спосібними до житя; і зробили. Один став священником, другий фабрикантом алькоголїчних напитків, два инші купцями, а послїдний унаслїдив по батькови великі фабрики і рафінерії нафти і провадив дальше батькове діло. Тут кождий розвинув свою діяльність після вказівок учителїв. Фабрикант алькоголю друкує довгі оголошеня, тисячні захвалюваня; понаймав аґентів, щоби розпіячували нарід заробляє гроші і побільшує з кождим роком свої фабрики і закладає нові аґенциї. Його товариш, священник омлїває накликуючи людий, щоби не пили алькоголю і викладаючи, кілько лиха наносить піянство тїлу і души. Два инші побудувавши побіч себе склепи завели ворожнечу на

жите і смерть. Кождий рад другого знищити і весь зиск тілько собі забрати. А остатний, фабрикант нафти почувши, що який хемік винайшов новий спосіб роблення пального матеріялу, таншого від нафти, купив за великі гроші винахід і занапастив. І великий пожиток, який давби людям винахід, пропав. А найдивнійше те, що хоч як суперечні в тих людий ідеї і прямованя, а усіх їх поставлено урядниками, себто проводирами народу. Ось вам учені мужі, світочі нинішної науки, учителі темного народу! Ось як роблять вони, просвічені, а щож ми, темні маємо робити? Що?!

Перекинувши кілька карток я перечитав Голову XX, що звучала:

Жило раз двох людий прокажених. І прийшов до них чоловік-лїкар, дав цілющого лїкарства і казав прикладати і вимивати рани. Але люди ті і не думали о проказї, а почали толкувати, та сварити ся про особу лїкаря і віруючи в

чудотворність ліків, прикладали їх просто де попало, не глядячи зовсім за ранами. Чиж того бажав лікар? І о стілько ті люди були безтямні, що уживане лікарства стали вони уважати не потребою, а законом, Малі рани ще сяк так гоять ся, а великі дальше гниють і родять нові хороби. А коли хтось чуючи гниль питає їх про здоровле, вони позакривавши струпи лахами, показують сейчас лікарство і імя лікаря і кажуть: „Дивись, чи може бути хорим, хто посідає отсі ліки?" Ми здоровші навіть, як всі инші люди." Ог так ми приймаємо Хрисвове євангеліє!

В кінци перечитав я ще одну главу, а іменно XXV.

По 1900 роках повстаня науки Христа, в віку високої культури здибав я чоловіка і запитав: Чував ти коли про історію натуральну, хемію, політику, питав я, но він відповідав: не бачив, не чув, не знаю... Я навіть читати не вмію,

додав він, то деж мені знати. — Щож ти робив в твоїм житю? питав я — А що робив .. Служив форналем в дворі, був в війську, був і на війнї. а тепер знов працюю де попаде, щоби не вмер. На запит, чого вчили при війську відповів, що крім екзецирки, стріляня і салютованя не вчили більше нїчого. — А чи вони самі учені? питав я. — Я думає, що вчені, відповів. Коли знають дорогу десь на край сьвіта, знають де який ворог мешкає, знають коли з ним бити ся, то вже вчені.

— А чи платиш ти податки? — Еге, плачу.

— Кілько? — Та тілько, що з того що зостане ся, з тяжкою бідою вижити можна. А то гет всьо,..

— Щож ти маєш з тих податків? — Бог їх знає, відповів він; кажуть платити, тож плачу, а дальше що з ними, то не знаю.. І не було для чоловіка сего нїчого з того, чим так хвалить ся наш

вік. Алеж він був овочем культури XIX віку!

Дальше я тілько побіжно переглянув книжку і віддав єї старому.

— А як вам подобало ся — запитав він — чи правда, що тут написано?

— Еге правда — відкавав я — тілько...

— Тілько шкода бесїди — покінчив старий — шкода пера і паперу. Та нехай! Конець житя для всїх один і я не теряю тут нїчого. Але в Бога я вірю, вірю в житє позагробове ідеальне, вірю і в сьвіт надземний, справедливий, який осьтут тепер у мене в серци, а більше де він є, я незнаю. Хиба ось ті могутні верхи гір розуміють його зі мною і говорять про него в своїм шумі, однак нїяке серце його не почує. **А подивіть ся ще на науку Христа, на науку всїх релїґій. Нї одної другої науки, нї одного фільозофа люди так не перекручують, так фалшиво не толкують, так від-**

мінно не поминають, як науку Христа і науку релїґії. А все воно тому, що науку Христа не уважають розумною, тай о тім зовсім недумають, яка; вона, але всї уважають єї сьвятою, себто такою, о якій і подумати по свому не можна.

— А котра релїґія по вашому найкраща?

— По мому.., Кожда релїґія є законом, кождий закон є мертвою буквою, що неможе одушевити, нї піднести до висшого сьвіта нікого нанаколи за ним нема тепла любови. Закон, є се штучна границя між добром і злом, котру так нагинають і пересувають, як кому вигіднійше. І таку границю люди посунувши хоч як далеко на чуже поле, оправдують ся тим, що вони прецінь не перейшли границї правди.

Закон не є знанєм правди, ніяким ідеалом.А в мене релїґія, то релїґія знаня і розуміня правди, якої не треба в нікого вговорювати,анї прихвалювати. Та

нікому і не ходить о те, щоби хтось вірив, а о те тілько, щоби казав що вірить. Доказом того хочби те, як нинька старають ся о просьвіту народну. Ось таку до тепер я виробив собі релігію

— Алеж лихо, о якім ви згадуєте, так загальне — сказав товариш — що годі його поправляти.

— Як годі? Невжеж своєю загальностю воно перемінилось в добро, чи що? Ні, хоч люди і блукають по бездорожах, то всеж годі казати нехай вони йдуть туда, куду їм дорога. Годі!.

Ми почали пращатись. Старий вивів нас коротшою дорогою і ми змучившись не богато, дістали ся до решти товаришів. В иншім разі я мавби богато що розказувати товаришам, та тут я не сьмів і не знав від чого зачинати.

Другого дня ми вибрали ся в инше місце, де сподівались більше добичі. Тут наші розбіглись радіючи, що звірини було доволї. Алеж згадка про стрічу з старим весь час непокидала мене. Аж, коли укінчивши лови, ми вернули домів, все наче забуло ся. Тілько оттак, деколи на часочок, згадає ся.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 071308750